

num. 114. Qui ex parte dissentire videtur, sed sine sufficienti fundamento. Videri etiam potest Soto, lib. 4 de Just., quæst. 5, art. 4, et lib. 5, q. 2, art. 1 et 3; et Petrus Navarr., lib. 3 de Rest., cap. 1.

13. *Quando consummetur contumacia contra edicta præcipientia, ut intra tot dies fiat hæc manifestatio.* — Ultimo est circa hæc edicta animadvertendum, solere ferri sub certo numero dierum, ita ut intra sex dies, v. gr., reveletur quod præcipitur, sub excommunicatione ipso facto incurrenda, qui numerari debent ab eadem die et hora, qua edictum profertur, neque incurretur excommunicatio, donec tot dies naturales integre compleantur, quia ille terminus positus est, ut in eo liceret differre executionem, et consulere, et expendere, quid et quo modo agere oporteat. Unde quamdiu ille terminus elapsus non est, non potest talis persona vere dici contumax. At vero elapso termino et nulla interveniente justa excusatione, statim incurritur excommunicatio; supponimus enim et fuisse hac intentione latam, ut ipso facto incurratur, et modo justo vel saltem sufficiente ad valorem ejus, id est, cum debita præmonitione et cum illa clausula justificativa: *Si te gravatum senseris, intra talem terminum compareas*, de qua videri potest Navarr., in c. Cum contingat, de Rescriptis, et consil. 13, de Cleric. excom. ministr., et quæ de excommunicatione lata pro futuris culpæ notat Covarr., in cap. Alma, part. 1, § 10, n. 4 et 5, et supra etiam diximus tractando de censuris in communi.

14. *An finito termino in edicto præscripto finiatur ejus obligatio.* — *Corollarium.* — Interrogabit autem aliquis, an, elapso illo termino, cesset obligatio, vel semper teneatur aliquis obedire edicto, nec possit absolvi, donec illi satisfaciatur. Respondeo, per se loquendo, et ex vi formæ talis præcepti obligationem durare, sicut præcedenti sectione dixi de obligatione restituendi seu solvendi debitum, quia ille terminus non est ad extinguendam, sed tantum ad differendam obligationem. Dico autem *per se*, etc., quia si intercedat ratio aliqua, ob quam mandatum extinguitur, aliud erit; ut si mandans moriatur; nam, ut superius tractavimus, excommunicatio ab homine per sententiam lata, illo mortuo, extinguitur. Idemque est, si amoveatur vel suspendatur ab officio; et si edictum in visitatione proferatur, solum censetur durare tempore visitationis. Quanquam in

hoc intentio præcipientis et usus maxime attendendus est. Ex quo inferri potest, si quis propter ignorantiam intra præfixum terminum non respondeat, postea teneri ad comparandum, quando illi de mandato constiterit, quod sine causa negavit Armilla, verb. *Excommunicatio*, num. 34. Et ratio est, quia illa obligatio durat; ergo quamvis ille propter ignorantiam excusatus fuerit, postea obligabitur. Probabile tamen censeo illum non teneri ad comparandum statim ac edictum novit, sed infra terminum æqualem in edicto concessum, quia non debet esse peioris conditionis. Et eadem ratione, si quis propter impotentiam vel alia incommoda excusatus fuit, ne responderet, ablato impedimento tenebitur postea, si præceptum nondum est extinctum; et illi non oportebit novum terminum concedere, quia jam habuit scientiam, ut posset toto illo tempore deliberare vel consulere, si necessarium esset.

DISPUTATIO XXI.

DE EXCOMMUNICATIONIBUS PAPÆ RESERVATIS IN BULLA CŒNÆ DOMINI.

Accedimus jam ad explicandas in particulari excommunicationes ipso jure latas, quas in duas classes principales distinguimus, scilicet in eas, quæ Papæ reservatæ sunt, et eas, quæ Episcopales dici solent. Rursus priores subdividuntur in eas, quæ in Bulla Cœnæ singulis annis feruntur, et eas, quæ jure Pontificio latæ sunt, præsertim jure communi; quibus, si fieri possit, adjungemus eas, quæ nonnullis decretis extra commune jus, quæ motus proprii dicuntur, latæ sunt, qui motus proprii novissime editi sunt et collecti Romæ a tempore Gregorii VIII usque ad Sixtum V, ultra quos e posterioribus Pontificibus aliqui additi sunt. Ex eis vero multi sunt in causis particularibus vel ad certas personas destinati, de quibus nihil dicere oportebit. Alii vero sunt leges perpetuæ et pertinentes ad universam Ecclesiam, ex quibus, si non omnes, præcipuas tamen excommunicationes ipso jure ferentes annotabimus. In præsentem ergo disputationem excommunicationes, quæ in Bulla Cœnæ Domini continentur, declaraturi sumus. Et primum præambula quædam ad intelligentiam totius Bullæ et omnium sanctionum ejus præmitteremus; deinde singula capita excommunicationum, et tan-

dem ea, quæ post censuras in dicta Bulla adjiciuntur, declarabimus.

SECTIO I.

Quales sint censuræ in Bulla Cœnæ latæ.

1. *Utrum excommunicati Bullæ sint ab homine, an a jure.* — Dubium non est de specie censuræ, quia notum est in omnibus casibus illius Bullæ præcipue ferri excommunicationem majorem, quamvis interdum aliqua alia adjungatur, ut interdictum, etc., quod præcipue fit, quando in communitatem ferenda est censura, quia in illam non fertur excommunicatio, ut suis locis annotavimus. Sed inquiri potest de qualitate et gravitate illius excommunicationis. Et primo an censuræ sint a jure vel ab homine. Olim enim censebantur esse tantum ab homine, quia non per modum statuti, sed per modum cujusdam sententiæ singulis annis proferuntur. Unde conseqebatur, mortuo Summo Pontifice, totam illam legem et omnes ejus censuras expirare, quia hoc commune est omni sententiæ latæ ab homine. Ita docuit Soto, d. 22, q. 2, art. 3. Verumtamen a tempore Pii V additur in prædicta Bulla hæc clausula: *Volentes præsentis nostros processus, ac omnia, et quæcumque his litteris contenta, quousque alii hujusmodi processus a nobis aut a Romano Pontifice pro tempore existente fiant aut publicentur, durare, suosque effectus omnino sortiri.* Juxta quam clausulam censura hæc ex se perpetua est, in quo jam naturam statuti seu legis imitatur; nam, ut vidimus, statutum differt a sententiæ generali in perpetuitate, præsertim in iis, quæ a Pontifice Summo feruntur; nam lata ab inferioribus alias habent differentias. Et ideo Navarrus, in Summ., cap. 27, num. 74, existimat has censuras jam dicendas esse latas a jure.

2. *Discrimen inter censuram latam per Bullam et per legem.* — Aliqua tamen differentia intervenit semper inter hanc sententiam, etiam prout nunc fertur in Bulla Cœnæ, et legem, quod lex etiamsi iterum atque iterum feratur circa eandem rem cum variis circumstantiis, non cessat, nisi per posteriorem revocetur, vel aliquid ei contrarium statuatur; at vero Bulla Cœnæ, statim ac subsequens publicatur, cessat ipso facto, etiamsi non revocetur, unde si quid in posteriori omittitur, simpliciter sublatum censetur, etiamsi id expresse non revocetur, nec decla-

retur; hanc enim vim habent verba illa: *Quousque alii similes processus*, etc. In hoc ergo differt hæc censura ab ea, quæ proprie dicitur *a jure*; et ideo singulis annis promulgatur per modum generalis sententiæ; in reliquis vero omnibus, quæ ad rem spectant, parum refert eam *a jure*, vel *ab homine* vocare, excepta quadam absoluteione ab aliqua censura in prædicta Bulla contenta, de qua infra videbimus. Certum tamen esse debet excommunicationes omnes in hac Bulla latas tales esse, ut ipso facto incurrantur. Propter dictam vero causam præsentem disputationem prosequimur, juxta tenorem Bullæ latæ a S. D. N. Clemente VIII, anno 1595; nam in posterioribus nihil mutatum invenimus: sicut Navarr., in Summ., cap. 27, num. 54, cum prius alias exposuisset, eam declaravit, quæ suo tempore ultimo loco fuerat a Gregorio XIII promulgata.

3. *Per Bullas Cœnæ Domini non multiplicentur censuræ circa idem crimen.* — *Imo nec per alia jura lata.* — Ex hac doctrina colligitur, propter multiplicationem harum Bullarum non multiplicari censuras circa idem crimen, quandoquidem adveniente posteriore, priores omnes cessant. Imo addit Navarrus, citato loco, quod excommunicationes per alia jura latæ, in prædicta Bulla pro ejusdem criminibus repetitæ non multiplicantur, sed solum additur eis reservatio. Quod latius tradit idem Navarr., cap. Ita quorundam, de Judæis, notab. 11, in Glossa ult., num. 4 et sequent., et præsertim num. 37, usque ad finem. Et est quidem satis pia, et probabilis sententia; nam si hujusmodi censuræ Bullæ a jure judicentur, non est verisimile censuras latas diversis juribus pro eadem causa, seu pro eadem prohibitione, seu in eadem specie, multiplicari numero, præsertim quando ab eodem legislatore feruntur (voco autem eundem legislatorem non in persona, sed in dignitate, ut a Summo Pontifice); alias quot essent jura excommunicantia, v. gr., hæreticos, tot illi excommunicationes incurrerent, et sic de aliis peccatis, quod tamen incredibile est, et præter communem sensum.

4. At vero, si excommunicationes Bullæ censentur ab homine, nonnulla potest esse major dubitandi ratio. Verumtamen etiam illo modo censeo non multiplicari censuras, quia quoties homo profert sententiam excommunicationis in causa, in qua jure ipso lata est, non censetur novam censuram ferre, sed

eam, quæ in jure continetur, declarare seu applicare, nisi aliud expresse in sententia declaret, quia pœnæ sunt in mitiori sensu interpretandæ. Quod maxime verum habet, quando et censura fertur ab homine per sententiam generalem, et ab eodem formaliter qui legem tulit, quæ omnia in præsentia concurrunt. Itaque, si pro eodem delicto fertur excommunicatio in Bulla, quæ in jure lata jam erat, eandem esse credimus. Et ideo simul clausulam Bullæ, et jura, quæ concordant, explicabimus. De reservatione vero, quæ additur in Bulla, postea dicemus.

SECTIO II.

Qui sint casus, seu delicta, propter quæ fertur excommunicatio in Bulla Cœnæ.

1. Viginti sunt casus in prædicta Bulla a SS. Domino nostro Clemente VIII promulgata contenti, quos sigillatim exponere necesse est. Vitandæ tamen prolixitatis causa non referam integras clausulas Bullæ, sed ea tantum verba notabo, quæ ad rem explicandam erunt necessaria. Et, ut recte Cajetanus notavit in verb. *Excommunicatio*, in princip., duo præcipue sunt in his clausulis, et similibus juribus consideranda, scilicet actio, quæ sub excommunicatione prohibetur, et personæ ad quas extenditur talis censura.

Prima excommunicatio contra hæreticos.

2. *Hæc excommunicatio est generalis quoad omnes hæreses.* — *Hæreticus mentalis non incurrit hanc excommunicationem.* — Prima ergo excommunicatio Bullæ est contra hæreticos, ubi licet multi in specie nominentur nominibus ab auctoribus desumptis, scilicet Hussitæ, Lutherani, etc., tamen id solum factum est in detestationem eorum hæreticorum, qui his temporibus alicubi durant; nam alioqui illa excommunicatio generalis est contra omnes hæreticos cujuscumque sectæ, ut ibidem exponitur. Unde in antiqua Bulla Pauli III aliter hæretici nominantur, ut refert et prosequitur Rebuff., illam Bullam exponens. Est autem hæc censura longe antiquior, quamquam de jure divino proprie non sit, ut quidam existimant, sed de Ecclesiastico, ut latius traditur in 2. 2, quæst. 11, ex quo loco petendum est, quid sit hæresis, et quam voluntatis pertinaciam requirat. Solum est hic breviter notandum, quod, licet peccatum

hæresis tale sit, ut interior in mente perfecte consummetur, nihilominus hæc censura propter hæresim pure mentalem non contrahitur, quia, ut in principio diximus, nullus actus pure internus est materia censuræ, quia non est materia Ecclesiasticæ jurisdictionis, per quam fertur censura. Et ideo etiam dixi tractando de sacramento pœnitentiæ, hujusmodi peccatum non esse reservatum in foro conscientiæ, quia non reservatur sine censura; intelligendum est autem de hæresi pure mentali; nam, si in actum exteriorem prodeat, etiamsi occultissimus ille sit, satis est ad incurrendam censuram, ut superiori loco declaratum est. Intelligo etiam de reservatione Papali; nam circa Episcopalem consulendus est usus.

3. *Apostatæ in hac Bulla etiam excommunicantur.* — *Ad hanc excommunicationem requiritur, ut hæresis, aut apostasia ex corde procedat.* — Additur in prædicta clausula, hæc censura comprehendit omnes a Christiana fide apostatas, qui licet in re non differant ab hæreticis, ut sumitur ex D. Thom., 2. 2, quæst. 12, art. 1, nihilominus specialiter ibi nominantur ad majorem claritatem, et quia non solent vulgo hæretici vocari, qui apostatantes a religione Christiana ad Mahometanam sectam, vel ad Judaismum transeunt, quamquam re vera hæretici. Ut ergo declaratur, omnes hos incurrere dictam censuram, illa particula additur. Duo vero sunt observanda. Unum est hoc esse intelligendum de apostatis non solum exteriori opere, vel signo, sed etiam corde; nam sicut interior infidelitas sine exteriori signo non sufficit ad hanc censuram, ita neque externum signum sine interiori infidelitate. Quod in primis probari potest ex illo verbo, *a Christiana fide*; nam qui solum exterius fidem negat, non est apostata a fide, sed a confessione fidei, et similiter non est vere hæreticus, sed tantum secundum quid, scilicet exterius et apparenter, quia vera hæresis mente consummat. Unde est alia ratio, quia censura lata propter aliquod delictum, non contrahitur nisi per delictum illud verum, et consummatum, quantum verba legis in rigore sumpta requirunt; at vero exterior apostata vel hæreticus non efficit peccatum perfectum et consummatum in ea specie; et ideo hanc censuram non contrahit in foro conscientiæ, nec peccatum ex vi hujus Bullæ reservatum est in foro pœnitentiæ, quamvis in foro exteriori talis condemnetur ut hæreticus, quia

in illo foro non potest de interiori mente, nisi per exteriora signa constare.

4. *Hæreticus et apostata a fide esse potest non baptizatus.* — *Ille vero non incurrit hanc censuram.* — Secundo observandum est, in rigore Theologico posse esse aliquem hæreticum et apostatam a fide, etiamsi baptizatus non sit, ut si catechumenus ante baptismum vere credat prius, et deinde vel a tota fide recedat, vel aliquem ejus articulum neget; et nihilominus ille non incurrit hanc censuram, quia non est capax ejus, nec est membrum Ecclesiæ, in quod ipsa possit jurisdictionem suam directe exercere. Ob quam rationem diximus in superioribus, hominem non baptizatum non esse capax censuræ. Quapropter aut tota illa clausula hujus Bullæ intelligenda est juxta subjectam materiam, seu respectu eorum, qui directe subduntur jurisdictioni Pontificiæ; nam lex et censura solum ad subditos dirigitur; aut certe, cum est sermo de apostatis a fide, intelligi debet de fide non tantum interne concepta, sed etiam exterius solemniter in baptismo professa.

5. *Quid per particulam, et eorum credentes, intelligendum.* — Additur in eadem clausula, *Ac eorum credentes*; quæ particula antiqua etiam est, ut supra vidimus disputatione quarta, sectione prima. Ubi advertimus dupliciter accipi in jure illam vocem, *credentes*: uno modo pro iis, qui credunt errores alicujus dogmatizantis hæresim; alio modo pro iis, qui credunt personæ hæretici, bonam existimationem de illa habendo et familiaritatem ei exhibendo, licet eorum opinionibus non assentiantur. Difficultas ergo esse potest, quo modo hoc verbum in hac clausula sumatur; nam, ut hoc verbum aliquid superioribus addat, necessarium videtur in posteriori significatione accipi; nam credentes priori modo hæretici sunt, ut dicitur in capite *Excommunicamus*, secundo, § *Si qui autem, de Hæreticis*; ergo jam erant comprehensi sub illis verbis generalibus, *omnes et singulos hæreticos*. Et ita exposuit simile verbum Panormitanus, in cap. *Excommunicamus*, primo, § *Credentes, de Hæreticis*, num. 12, nam ibi eadem excommunicatio fertur.

6. *Resolutio.* — Nihilominus censeo potius accipiendum esse verbum illud priori modo. Quod sentit Navarrus in *Manual.*, cap. 27, num. 55, ubi concedit hos credentes esse hæreticos, et ideo verbum illud esse omissum in Bulla Cœnæ Pii V, postea vero fuisse ad-

ditum ad majorem declarationem. Duobus autem modis possunt aliqui credere hæretico. Primo distincte assentiendo erroribus ab eo propositis, et publicatis, et hi potius hæretici, quam credentes dicuntur. Secundo tantum confuse credendo veram esse doctrinam ejus, quæcumque illa sit, et hi proprie dicuntur credentes, de quibus in hac Bulla, et in juribus, quæ cum illa concordant, sermo est; nam, licet hi etiam sint hæretici, credendo illo modo alicui contra Ecclesiam docti, tamen quia distincte nihil credunt contra fidem, proprio nomine appellati sunt, et ad majorem claritatem sub illo sunt expressi. Et confirmari hoc potest; nam verba sequentia, *fautores hæreticorum*, etc., formaliter intelliguntur de iis, qui favent hæreticis ut hæretici sunt; quod statim ex Cajetano, et aliis annotabimus; ergo eodem modo intelliguntur credentes hæreticorum, ut hæretici sunt. Atque ita exposuit etiam Paludanus, in 4, dist. 13, quæst. 3, art. 1, concl. 7.

7. *Objectioni occurritur.* — Dices: ergo credentes hæreticorum in priori significatione non manent excommunicati ex vi hujus clausulæ, aut illius § *Credentes*, quod videtur inconveniens, quia illi credentes æquiparantur fautoribus et receptatoribus in dict. § *Credentes*; ergo etiam sub excommunicatione debent æque comprehendi, quia juxta doctrinam communem Jurisperitorum, delicta, quæ æquiparantur in culpa, æquiparantur etiam in pœna. De qua regula videri potest Gloss., in cap. *Si postquam*, verb. *Provisione*, de *Elect.*, in 6, et Gloss. ult. in leg. *Si quis servo*, Cod. de *Furtis*, et Barthol. in leg. *Si constante*, num. 30, ff. de *Soluto matrimonio*. Respondetur concedendo ex vi illius verbi hos non ligari hac excommunicatione. Comprehenduntur autem sub fautoribus, vel receptatoribus, si vere secundum moralem existimationem tales sint. Propter solam vero æquiparationem non puto comprehendi, tum quia nec talis æquiparatio recte colligitur ex dict. § *Credentes*, cum nos negemus ibi esse sermonem de creditibus in illa significatione; nec etiam in re videtur esse simile delictum, si omnino favor omnis exterior, et receptatio tollatur; tum etiam quia illa regula extendendi pœnam propter solam æquiparationem delicti, non existimamus esse veram, nisi quando juxta communem usum ejus pro eodem habeantur; de qua re alibi latius.

8. *Qui receptatores dicantur.* — *Objectio.* — *Solutio.* — Additur in eadem clausula *receptatores, fautores, et generaliter quoslibet eorum defensores.* Similia verba habentur in dict. cap. Excommunicamus, 1, § *Credentes,* de *Hæretic.*, et in cap. *Noverit,* de *Sent. excomm.* Intelliguntur autem prædictæ voces de iis, qui favorem tribuunt hæreticis, vel quia talem doctrinam profitentur, vel in ordine ad suam hæresim, vel docendam, vel defendendam, vel aliquid hujusmodi. Ita Cajetanus, verb. *Excommunicatio,* cap. 1, et Navarr., dict. num. 53, qui variis conjecturis id confirmat. Illa vero videtur esse præcipua, quod pœna strictè intelligenda est juxta subjectam materiam; hæc autem excommunicatio fertur in pœnam, et in odium hæresis; et ideo sicut primario fertur in hæreticum ratione hæresis, ita derivatur seu extenditur ad alios secundum habitudinem ad eandem hæresim, atque adeo quatenus illi favent quovis modo in ipsa hæresi. Et confirmatur, nam illi homini, qui hæreticus est, auxilium præbere ad vitam sustentandam, vel quid simile, non est per se malum, neque est ullo canone prohibitum; imo interdum posset esse necessarium, si ille extreme vel graviter indigeret ad vitam. Quod enim Augustin. dixit de peccatore et homine, etiam in hæretico verum habet, *nulli hominum claudendam esse misericordiam, nulli peccatori impunitatem relaxandam.* Et refertur. in cap. Duo ista, 23, quæst. 4. Dices: quanquam interveniente naturæ necessitate locum habeat illa distinctio, quidquid tamen extra illam necessitatem in favorem hæretici fit, pertinet ad favorem hæretici quatenus hæreticus est, et consequenter illa erit sufficiens causa ad incurrendam hanc censuram. Respondetur, in foro exteriori sæpe fieri talem præsumptionem, nisi ex necessitate occurrenti, vel aliis circumstantiis aliud colligatur; simpliciter tamen, et in foro animæ negandam esse consequentiam, quia seclusa etiam naturæ necessitate, et absque respectu ad hæresim, potest fieri aliquod officium liberalitatis, vel amicitie ad talem personam, et propter illud non incurretur hæc censura, et ideo in jure aliæ conjecturæ addi solent ad præsumendum hoc delictum, ut videre licet in cap. *Accusatus,* § *Ille,* de *Hæretic.*, in 6, et in *Director.*, verb. *Defensores,* et verb. *Fautores.*

9. *Non incurret hanc censuram auxilium præbens hæretico ut excommunicato.* — *Sed*

ut heretico. — Unde etiam oportet distinguere in hæretico duplicem rationem præter rationem naturæ, scilicet, et quod hæreticus est, et quod excommunicatus est. Per hanc ergo clausulam non prohibetur specialiter communicatio cum hæretico, ut excommunicatus est, neque extenditur censura ad omnes communicantes cum illo ut sic, sed solum ad communicantes cum illo ut hæretico, præbendo favorem, defensionem, etc. In illo vero casu, in quo sine causa rationabili præstaretur beneficium personæ hæretici sine respectu ad hæresim, peccari quidem posset propter communicationem cum excommunicato, non tamen propter communicationem cum hæretico hic specialiter prohibita et punita. Ad peccandum autem illo modo necesse nunc est, ut hæreticus sit nominatim declaratus, et denunciatus saltem de crimine, ut supra dictum est; ad peccandum autem posteriori modo, et incurrendam hanc censuram, quam modo explicamus, non est necesse, ut hæreticus sit declaratus aut denunciatus, sed satis est, ut sit cognitus illi, qui ei favorem aut auxilium præbet, quia illa non est prohibita ut participatio in crimine cum jam excommunicato, sed tantum cum hæretico; et ideo in hoc non habet locum limitatio Extrav. *Ad evitanda.*

10. *Alia verba ejusdem clausulæ explicantur.* — *Qui libri dicantur de religione tractantes.* — Deinde additur: *Ac eorum libros hæresim continentes, vel de religione tractantes, sine auctoritate Sedis Apostolicæ scienter legentes, aut retinentes, imprimentes seu quomodolibet defendentes, ex quavis causa publice, vel occulte, quovis ingenio, vel colore.* In quibus verbis observare licet, ex vi illorum non prohiberi omnes libros ab hæreticis conscriptos, sed eos tantum, qui de tali subjecto tractant, vel talem doctrinam continent. Et quidem, si tales sint libri, ut eorum errores contineant, nulla est difficultas, quia etiamsi unus tantum error in toto libro contineatur, totus est prohibitus; nec illo etiam deleto errore licebit librum retinere, quia absolute prohibitus est ex vi hujus clausulæ. Qui autem sint dicendi libri de religione tractantes, obscurius est. Opinor tamen omnes libros pertinentes ad fidei expositionem, et consequenter etiam illos, quibus divina Scriptura, vel aliqua pars ejus exponitur, atque illos etiam, qui Theologiam scholasticam, vel totam, vel aliquam ejus partem tractant, sub illa particula contineri; excludi vero libros,

qui solum philosophicam doctrinam vel inferiores artes, aut etiam solam historiam continent, quamdiu in eis nullus error admiscetur. Unde qui hos libros habuerit, vel legerit, ex vi hujus clausulæ hanc censuram non incurret. Dico autem semper, *ex vi hujus clausulæ,* quia quoad hanc partem consulendi sunt indices, et Romanus, et Episcopalis, vel S. Inquisitionis, et observanda sunt omnia, quæ huic clausulæ in eis adduntur sub aliis censuris.

11. *Libri Catholicici continentes impugnationem eorum hæreticorum aut eos historice narrantes non comprehenduntur.* — Atque simili modo ex vi horum verborum non prohibentur sub hac censura libri editi a Catholicis, etiamsi in eis sint inserti errores hæreticorum, vel ad eorum impugnationem, vel solum per modum historicæ narrationis, vel etiam per incuriam et negligentiam, absque hæresi auctoris. Imo addit Navarr., libros Catholicorum, etiamsi habeant scholia, vel notationes hæreticorum, ex vi hujus clausulæ non esse prohibitos, quia illi non sunt simpliciter libri hæreticorum. Quod tamen ego limitarem, nisi tales seu tam copiosi essent commentarii, ut jam censeretur liber potius ex eis, quam ex textu constare; nam tunc si concurreret altera ex dictis conditionibus, scilicet, quod liber vel errores contineret, vel de religione tractaret, prohibitus talis liber esset ex vi hujus clausulæ, sufficeretque ad hanc censuram incurrendam. De aliis vero Catholicorum libris, qui habent breves annotationes hæreticorum, licet hic non fiat mentio, servanda sunt, quæ in indice librorum statuuntur, ut dixi. Advertit denique Rebuff. illa verba, *publice vel occulte,* referri ad omnes præteritos, quod mihi placet.

12. *Alia ejusdem clausulæ verba exponuntur.* — *Schisma quid.* — Ultimo additur in eadem clausula: *Nec non et schismaticos, et eos qui se a nostra, et Romani Pontificis pro tempore existentis obedientia pertinaciter subtrahunt, vel recedunt.* Per quæ verba fit extensio hujus censure ad erimen distinctum ab hæresi; nam juxta doctrinam D. Thom., 2. 2, quæst. 39, art. 1, schisma, si generatim sumatur, comprehendit hæresim et aliquid aliud; nam omnis hæreticus schismaticus est; non vero e contrario. Sin autem schisma sumatur speciatim, ut condistingui solet ab hæresi, quomodo in prædicta clausula sumi videtur, significat peccatum recedendi pertinaciter ab obedientia Ecclesiæ, absque errore

in doctrina fidei; et ideo dicitur a D. Thoma opponi charitati, non fidei, de quo alias. Solum ad intelligentiam dictorum verborum hic adverto schisma quasi per antonomasiam dici, quando præter verum et indubitatum Papam alius erigitur, eique obeditur. Quod quidem, si fiat ex prava opinione circa unitatem capitis, seu vicarii Christi, erit non solum schisma, sed hæresis; si autem fiat, vel solum ex malitia et prava voluntate, sic erit proprium schisma, de quo videtur esse sermo in prima parte illorum verborum. Quia vero non tantum illo modo schisma committitur, sed etiam quoties ab obedientia Summi Pontificis pertinaciter receditur, ideo etiam hoc in sequentibus verbis explicatur, et ad hoc totum prædicta censura extenditur, quæ sine reservatione lata videtur in c. *Licet,* de *Electio-*ne, et in cap. 1 de *Schismaticis,* et in cap. *Nulli fas,* 19, de quibus textibus infra dicemus.

13. *Objectio.* — *Non quicumque excommunicationem a Pontifice latam contrahit, est schismaticus.* — *Hæreticorum principum subditi Catholicici quo pacto hanc censuram incurrant.* — Sed objiciet aliquis; nam ex dictis sequi videtur, quoties aliquis ita peccat, ut incurrat quamcumque excommunicationem, præsertim a Summo Pontifice latam, esse schismaticum, et incurere in hanc clausulam Bullæ Cœnæ; patet sequela, quia ille pertinaciter se subtrahit ab obedientia Pontificis; hoc enim necessarium est ad excommunicationem incurrendam. Respondetur negando sequelam, quia aliud est cum contumacia non obedire Ecclesiæ, vel Pontifici in una, vel alia re; aliud vero simpliciter se subtrahere ab obedientia ejus pertinaciter; hoc enim significat simpliciter non recognoscere illum, ut superiorem, atque ita se gerere, ac si non esset illi subordinatus, neque unitus ut capiti. Unde ad hanc censuram satis est voluntate et actione ita se gerere, etiamsi in mente et fide aliud contineat, quia hoc peccatum schismatis satis perfecte in sua specie illo modo consummatur. Quapropter (quod observandum est) Catholicici, qui sub hæretico principe vivunt, v. gr., in Anglia, eique ut supremo capiti exterius obediunt, quamvis in conscientia pœnas hæreticorum non contrahant, hanc vero clausulam quoad hanc ultimam partem et censuram non effugiunt, quia licet vere hæretici non sint, proprie tamen ac vere sunt schismatici, ut ex dictis constat.

44. *Fautores, receptatores, et schismaticorum defensores non comprehenduntur hac clausula.* — Duo denique sunt circa hæc ultima verba observanda. Unum est hanc censuram, quoad hanc ultimam partem non extendi ad fautores, receptatores, aut defensores schismaticorum, quia illa extensio prius facta est de hæreticis, hic autem tacetur quoad schismaticos, et per hoc tacite excluditur. Præsertim, quia, ut recte notavit Cajetan., verb. *Excommunicatio*, in princip., quoties censura fertur contra aliquos hoc vel illud facientes, si in ipsa lege expresse non extenditur ad consulentes, adjuvantes, et similes, illos non comprehendit, quia verba pœnalia stricte intelligenda sunt; hi autem omnes in rigore non sunt facientes id propter quod talis censura fertur; et propter multa alia, quæ congerit Navarrus dicto cap. 27, num. 51. Aliud observandum est, hanc censuram ad nullum aliud delictum extendi, quod non sit hæresis, præter schisma. Sicut enim Juristæ aiunt, exceptionem firmare regulam in contrarium, ita nos dicere possumus, extensionem, quæ ad hunc casum definitum fit, limitari, ne ad alios fiat. Præterquam quod generale principium est excommunicationem non extendi ab uno casu ad alium, nisi in lege exprimat, ut late Navarrus prosequitur dicto num. 51. Unde nec propter pactum cum dæmone, nec propter quemlibet abusum sacramenti, nec propter alia peccata ad tribunal Inquisitionis spectantia propter suspicionem hæresis, vel superstitionem religionis, hæc censura incurritur, quia neque hæresis, neque schisma sunt. Et ideo bene notat Navarrus, num. 55, magos olim fuisse comprehensos in hac censura, et clausula in Bulla Pii V, quia in ea exprimebantur; nunc autem non comprehenduntur, quia non exprimentur.

Secunda clausula ejusdem Bullæ contra appellantes a Papa ad Concilium generale.

45. Secunda censura fertur in dicta Bulla contra eos, qui ab ordinationibus seu mandatis Romani Pontificis pro tempore existentis ad futurum generale Concilium appellant. In qua clausula, actio, propter quam fertur censura, satis clara est; nec videtur distinguendum de appellatione a mandato justo, vel injusto, quia constitutio hæc indistincte et absolute loquitur; et non fundatur in eo, quod res, a qua appellatur, justa, vel injusta sit,

seu talis ut ab ea juste appellari possit, si esset superior, ad quem posset appellari, sed in eo, quod sic appellans injuriam facit Apostolicæ Sedi; nam videtur profiteri generale Concilium esse superius illa, quod tam fit a sententia injusta appellando, quam a justa. Fuitque similis excommunicatio lata et reservata a Pio II et Julio II, ut Sylv., et Navarrus referunt. Quoad personas vero generalissima est illa censura, quia fertur in omnes, cujuscumque status, gradus seu conditionis fuerint. Quia vero excommunicatio non fertur in communitatem, sed in singulares personas, ideo in eam, si tale delictum committat, interdicti censura fertur, de qua infra suo loco.

46. *Dantes favorem, et auxilium antecedens hanc appellationem, etiam comprehenduntur.* — Extenditur denique illa censura ad eos, quorum auxilio, vel favore appellationem fuerit. Debet autem auxilium, vel favor appellationem antecedere; nam si tantum subsequatur, deturque ad resistendum Pontificis præceptis sub specie talis appellationis, tunc non incurretur hæc censura ex vi hujus clausulæ, quia non est revera datus favor ad appellandum, sed ad actiones postea subsequatas, quæ sunt longe diversæ. Nec satis erit, quod is, qui appellat, id faciat spe et fiducia auxilii alterius, si illa non ex vi promissionis aut verborum alterius concepta sit, sed solum ex titulo amicitiae, vel alterius conjunctionis. Præterea, quando talis favor præcedit appellationem, non statim incurritur hæc excommunicatio, donec appellatio re ipsa subsequata sit, juxta generalem et optimam doctrinam Cajetani, verb. *Excommunicatio*, in principio, quod quando excommunicatio non per se fertur in propriam actionem, ut sic, sed solum ut cooperatricem, vel adjutricem alterius, tunc ad incurrendam excommunicationem non satis est actio dantis favorem vel auxilium, nisi actio vel effectus principaliter prohibitus subsequatur, quia in hanc actionem directe et per se lata est excommunicatio, in alias vero quasi per extensionem; ita vero est in præsentibus. Quod optime significatum est in illis verbis Bullæ, *quorum auxilio, vel favore appellatum fuerit*. Donec ergo sit appellatum, non incurritur excommunicatio.

47. *An dans consilium incurrat hanc excommunicationem.* — *Dubitationis enodatio.* — Quæri vero potest, an dans consilium incurrat hanc excommunicationem; nam consilium

ipsum videtur esse quidam favor, vel auxilium morale; qui enim rectum consilium præbet, non parum juvat ad bene operandum. In contrarium vero est, quia in rigore sunt influxus distincti, et ad distinctos fines ordinati; consilium enim est ad instructionem mentis; auxilium autem et favor ad executionem. Unde in aliis juribus quando extensio fit ad consulentes, expressa fit eorum mentio, ut in sequentibus videbimus. Et ideo probabilius censeo per hanc clausulam non comprehendere pure consulentes. Voluit enim Pontifex per hanc censuram cohibere potentes, qui efficacius resistunt; de doctrina autem vel consilio nihil in eo loco statuit.

Tertia censura ejusdem Bullæ contra piratas, cursarios, etc.

48. *Differentiæ inter Bullam Gregor. XIII et Clement. VIII quoad hanc clausulam.* — *Peculiaris verborum ponderatio.* — Tertia censura fertur in dicta Bulla contra omnes piratas, cursarios et similes latrunculos maritimos. Est autem observanda notabilis differentia in hac Bulla Clementis VIII, collata cum Bulla Gregorii XIII; nam Gregorius sic ait: *Excommunicamus omnes piratas et latrunculos maritimos, et illos præcipue, qui mare nostrum, etc.* Quæ verba primum comprehendunt omnes deprædantes in mari, ubicumque deprædentur, et deinde speciali ratione vel ponderatione eos, qui in illis locis maris Thyrreni et Adriatici, quæ ad temporale dominium Pontificis pertinent, ita delinquant. At vero in Bulla Clementis verba sic habent: *Excommunicamus, etc., latrunculos maritimos, discurrentes mare nostrum, præcipue a monte Argentario usque ad Terracinam.* Unde videtur non omnes piratas, sed solum discurrentes in suo mari Clemens excommunicare. Existimo tamen illa verba *discurrentes, etc.*, non esse conjungenda præcedentibus ut determinationem seu limitationem eorum, sed singula esse membra distincta, sicut in ipsa Bulla virgulis interjectis distinguuntur. Ita ut absolutus sensus sit: *Excommunicamus omnes piratas, et latrunculos maritimos, et postea addatur, discurrentes mare nostrum præcipue;* si enim ita conjungamus, clarior erit sensus, et nulla erit diversitas inter prædictos Pontifices.

49. *Alia differentia inter easdem Bullas.* — *Incurrantne excommunicationem piratæ discurrentes solum mare Pontificis.* — Est etiam

alia notanda differentia inter verba illorum Pontificum; nam Clemens solum ait: *Discurrentes mare nostrum, etc.* Neque explicat aut requirit, ut ibi aliquam actionem exerceant. Gregorius autem sic ait: *Et illos præcipue qui mare nostrum a monte Argentario usque ad Terracinam discurrentes, eos, qui in illo navigant, deprædantur, mutilant, interficiunt, rebusve et bonis spoliunt.* Juxta quem verborum tenorem constat, si aliquis pirata discurreret illud mare animo illa omnia perpetrandi, nihil tamen eorum exequi posset, non incursum illam censuram, donec aliquod ex illis opere compleret. Imo si non in navigantes, sed in opibus aut hominibus in littore inventis eas actiones exerceat, non incurret talem censuram, quia verba definite loquuntur de deprædantibus navigantes. Nunc vero juxta Bullam Clementis dubitari potest, an discurrentes illud mare tanquam latrunculi aut piratæ, hoc ipso excommunicationem incurrant, quamvis nullam prædam faciant. Et sane videtur dicendum illam incurere, tum quia non sine causa alia verba a Gregorio posita omisa sunt; hæc autem non videtur fuisse alia, nisi ut illa censura generalius ferretur; tum etiam quia ex vi illorum verborum nihil aliud requiritur ad talem censuram incurendam præter talem discursum in eo mari; qui per se satis est ad gravem injuriam Summi Pontificis, quatenus est dominus et custos illius maris, et consequenter continet delictum sufficiens ad talem excommunicationem incurendam; tum denique quia hoc modo optime intelligitur tenor illius clausulæ et quid speciale in illo Pontificio mari prohibeatur aut puniatur. Piratæ enim et latrunculi maritimi, etiamsi per mare discurrere incipiant, non incurunt excommunicationem, donec actionem aliquam furandi compleant; ab illa enim fures nominantur et propter illam præcipue puniuntur. Quoad mare vero Pontificium specialiter prohibentur sub eadem censura, ne ibi discurrant. Et hic sensus videtur mihi satis probabilis, quamvis, quia novus est, sicut etiam est nova forma verborum Clementis, solum illum propono, ut de illo Doctores judicium ferant.

20. *An excommunicentur piratæ deprædantes quoscumque vel tantum Christianos.* — *Rationes dubitandi.* — Dubitari vero potest, an excommunicentur ii piratæ deprædantes quoscumque vel tantum Christianos et Catholicos; nam in nulla Bulla hoc explicatur, nec auctores aliqui dicunt. Et certum est non